

Formation of courage and patriotism in schoolchildren by means of folk epics

Alisher NARMANOV¹

Chirchiq State Pedagogical Institute of Tashkent region

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2021

Received in revised form

15 September 2021

Accepted 20 October 2021

Available online

15 November 2021

Keywords:

folklore,

image of Alpomish,

metaphorical image,

mass culture,

kalmok,

zakot,

New Uzbekistan.

ABSTRACT

This article analyzes the meaning of the folk epic, which is an integral part of oral folk art and folklore. In the education of young people. Moreover, its promotion among young people, as well as its compliance with state policy.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp6-10>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Xalq dostonlari vositasida o'quvchi yoshlarda mardlik va vatanparvarlikni shakllantirish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

Folklor,

Alpomish obrazi,

metaforik obraz,

ommaviy madaniyat,

qalmoq,

zakot,

Yangi O'zbekiston.

Mazkur maqolada xalq og'zaki ijodiyotining bir qismi bo'lgan xalq dostonlarining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati, ularni yoshlarga yetkazish va davlatimiz tomonidan berilayotgan e'tibor tahlil qilinadi.

¹ Doctoral student, Chirchiq State Pedagogical Institute of Tashkent region, Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: alishernarmanov@mail.com.

Формирование мужества и патриотизма у учащейся молодежи посредством эпоса и народных былин

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

фольклор,
образ Алпомыша,
метафорический образ,
массовая культура,
Калмак,
закат,
новый Узбекистан.

В данной статье анализируется значение народного эпоса, который является неотъемлемой частью устного народного творчества и фольклора. в воспитании молодежи. И его пропаганда среди молодежи, а также ее соответствие государственной политике.

O'zbek xalq dostonlarida mardlik, vatanparvarlik mavzuiga, ayniqsa yoshlarda sog'lom dunyoqarashni shakllantirish, umuman yoshlar tarbiyasiga shu darajada e'tibor berilganki, u epik darajasiga ko'tarilgan va har bir an'anaviy dostondan mustahkam o'rin egallagan. Shuning uchun ham xalq og'zaki ijodidagi doston folklorshunos olimlarning diqqatini alohida o'ziga jalb etgan, o'zbek xalq og'zaki ijodi tarkibida eng ko'p o'rganilgan, katta munozaralarga sabab bo'lgan, qolaversa, o'zbek xalq og'zaki ijodi merosini butun dunyoga ma'lum va mashhur qilgan janrdir.

Bugungi globallashgan axborot asrida yoshlarni mard jasur va vatanparvar etib tarbiyalash har qachongidanda muhim masladir.

Ayniqsa "Alpomish", Go'ro'g'li turkumidagi "Go'ro'g'lining tug'ilishi", "Malika Ayyor", "Ravshan" kabi o'nlab asarlar, "Kuntug'mish", "Rustamxon", "Oshiq G'arib va Shohsanam" dostonlardagi qaxramonlarning misli ko'rilmagan mardligi va jasurligini o'rganish va o'rgatish davr talabi bo'lib qolaveradi.

Qahramonlik dostonlaridan bo'lgan "Alpomish", dostoni chinakam xalq poeziyasining, xalq og'zaki poetik ijodining yorqin va mukammal namunasi. Vatanparvarlik, xalqparvarlik, sof insoniy fazilatlar, pokiza muhabbat tuyg'ulari birdek ehtiros bilan kuylanadigan bu doston xalqimizning qahraramonlik qo'shig'dir. "Alpomish" dunyo estetik tafakkuri tarixida kamdan-kam uchraydigan favqulodda va noyob badiiy hodisalardan biridir. Uning favqulodda va noyobligi shundaki, qadimiyatda yaratilgan bu ulkan epos baxshilar tomonidan asrlar davomida kuylanib, jonli epik an'analarda og'zaki ravishda bizgacha yetib keldi. Shuning uchun ham u bugungi kunda qadimiyatning buyuk bir ehsoni, o'zi yaratilgan davrning umumiy dunyoqarashi, ayni paytda jonli an'anaviy ijod va ijro sharoitlarida xalq ommasi ruhining ob'ekti holatini davrlararo ifodalab, mazmun va shakl jihatidan goh kengayib, goh torayib, ko'plab variantlarda va xilma xil ko'rinishlarda ajdodlardan avlodlarga yetib kelgan adabiy yodgorlik, xalq milliy tarixidagi qahramonlik voqealarining afsonalar qobig'iga o'ralgan o'ziga xos badiiy ifodasi, buyuk epos sifatida baholanadi.

Muhtaram Prezidentimiz tomonlaridan ham bugun madaniyat va san'atning barcha tur va yo'nalishlarini keng rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilayotgani nafaqat mamlakatimiz fuqarolari balki, xorijliklarning ham e'tirofiga sazovor bo'layotganligini ko'rishimiz mumkin. Birgina misol 2019-yilning 10–15-aprel kunlari Surhondaryo viloyatining Termiz shahrida o'tkazilgan "Xalqaro Bahshichilik san'ati festivalining" tantanali ochilish marosimida so'zlagan Prezidentimiz nutqiga e'tibor qaratadigan bo'lsak unda ham folklor va xalq dostonchilik an'alariga, uning kecha va bugungi ahvoriga alohida

to'xtalib o'tildi. "Jahon madaniy merosining bu o'lmas asarlari bizga insoniyatning nasl-nasabi, tarixiy ildizlari, oliyjanob ideallari bir ekanini, binobarin, turli millat va elat vakillarining kelajak sari intilishlari ham mushtarak ekanini anglatadi. Ayni vaqtda hozirgi globallashuv davrida, tijorat vositasiga aylangan "ommaviy madaniyat", shou-biznesning salbiy ta'siri tobora kuchayib borayotgan murakkab zamonda har qanday milliy madaniyatning bulog'i bo'lgan folklor san'atiga e'tibor va qiziqish, afsuski, susayib borayotgani ham sir emas. Holbuki, folklor san'ati, ta'bir joiz bo'lsa, bu – insoniyatning bolalik qo'shig'idir. Mana shunday noyob va buyuk san'at bugungi kunda shunchaki madaniy yodgorlik namunasiga aylanib, ko'p joylarda unutilib ketayotgani, himoya va muhofazaga muhtoj bo'lib turgani – bu ham davrimizning achchiq haqiqatidir. Ushbu go'zal va betakror san'atning yo'qolib ketishi san'at ahlini ko'proq tashvishga soladi. Shu sababli tengsiz ma'naviy boyligimiz bo'lmish mumtoz san'atni, xalq ijodining nodir namunalari asrab avaylash va rivojlantirish, uni kelgusi avlodlarga bezavol yetkazish jahondagi ilg'or fikrli olimlar va san'atkorlarning, davlat va jamoat arboblari, barcha madaniyat ahlining ezgu burchidir," – deya takidlaydi Prezidentimiz.

Dostonni tadqiq qilish jarayonida shu narsa ma'lum bo'ladiki, xalq og'zaki ijodidagi epik asarlarga xos xususiyatlardan biri – farzandning yetishmovchiligi oxir pirovardida xursandchilik bilan yakunlanishiga guvoh bo'lamiz. Asarni yaratishdan nazarda tutilgan bosh maqsad farzand dunyoga kelganidan keyin boshlanadi. "Alpomish"da ham Boybo'ri o'g'il va qiz ko'rdi, Boysari qizli bo'ldi. Ana shu yangilikdan so'ng qahramonlik eposi o'z zimmasiga yuklatilgan ijtimoiy vazifani bajarishga kirishadi. Taniqli olimlar V.M. Jirmunskiy va H.T. Zarifov bu vazifani qabila urug'chilik munosabatlarning yemirilishi va mamlakatni boshqaruvchi davlat tizimining vujudga kelishi bilan bog'laydilar [V.M. Jirmunskiy va H.T. Zarifov]. Bu g'oya keyinchalik M.Saidov tomonidan rivojlantirildi. Olimning fikricha, mamlakatni boshqaruvchi davlatni vujudga keltirish g'oyasi jamiyat yoshlari Hakimbek, Qaldirg'och, Barchin tomonidan ilgari suriladi. Hakimbek "zakot" tushunchasini o'ylab topdi. Uning otasiga aytgan zakoti ramziy ma'noni ifodalaydi. Uni islom dinidagi zakot deb qabul qilish to'g'ri emas. Uzoq o'tmishda soliq yig'uvchini zakotchi deb atash odati bo'lganligini hisobga olsak, Alpomishning taklifi soliq ekani ravshanlashadi. Boysari nutqida bu ma'no yanada aniqlashadi. U akasining o'g'li borligini yuziga solganini, akasiga zakot berguncha o'zga yurtida juz'ya berib yashagani ma'qul ekanini ta'kidlaydi. Vaholanki, islomda zakotdan hech kim voz kechgan emas. Aksincha, har bir odam Allohning zakot berishga yetkazgani uchun shukr qilgan. Qolaversa, islomiy zakot iqtisodiy qiyinchilikdagi odamga beriladi. Dostonda esa Boybo'ri zakotni o'ziga berishni talab qilmoqda. Ustiga-ustak belgilangan zakot hajmi bitta uloqdan iborat. Ma'lum bo'ladiki, Boysari bor-yo'g'i bittagina uloqni zakotchilarga topshirsa, o'zining Boybo'ri hukmida ekanini tan oladi. Boysari esa bu holat ro'y berishini istamaydi. U o'zini Boybo'riga har tomonlama teng deb biladi. Yana bir vaziyatga e'tibor bering. Boysarining qalmoq yurtiga ko'chishini Barchin ma'qullamaydi. Natijada, u Alpomishni qo'llaydi. Xullas, Alpomish tug'ilgunga qadar totuv yashayotgan el endilikda ikkiga bo'linadi. Endi Alpomish zimmasida bo'lingan aholini o'z harakati bilan birlashtirish vazifasi turadi. Bu vazifani bajarish uchun Alpomish qalmoq yurtiga safar qilishi va musofirlikda yashayotgan yurtdoshlarini Boysun-Qo'ng'iro'tga qaytarishi kerak. Mazkur maqsadni amalga oshirish rejasi baxshi tomonidan juda asosli tuzilgan: Barchinga qalmoq alplari sovchi qo'yishadi. Barchin xat yozib, Alpomishni Qalmoqqa chaqiradi. Ammo Boybo'ri o'g'lining o'zga yurtga safar qilishini istamaydi. U maktubni sandiqqa yashirdi.

Ana shu sabab bilan doston voqealarining faol rivojlanishi Qaldirg'och harakatiga bog'lanadi. Uning tashabbusi bilan Alpomish qo'riq vositasida Boychiborga ega bo'ladi va otasining ixtiyoriga qarama-qarshi ravishda Barchinga uylanish uchun Qalmoqqa jo' naydi. Qalmoqda esa uni katta sinov kutayotgan edi. Professor [M. Saidov] fikricha, bu sinovni, aslida, kelajakda davlat boshqarishni bo'yniga oladigan Alpomish uchun Barchin o'ylab topadi. Uning mulohazasiga ko'ra davlat boshqaruvchisi zotdor otga, sifatli yoyga ega bo'lishi lozim. Shu bilan birga u odam jang san'atini, ayni paytda yoydan o'q otishni bilishi, jismonan baquvvat bo'lishi shart. Barchin butun vujudi bilan u qo'ygan to'rt shartni Alpomish bajarishini xohlasa-da, musobaqalarning hammasida o'zini betaraf, odil qilib ko'rsatadi. Ot poygasida qatnashayotgan Boychiborga yig'lab murojaat qiladi va undan marraga birinchi bo'lib kelishini so'raydi. Kurashda Alpomish bilan Ko'kamanning kuchi teng kelib turganda, sevgilisi oriyatiga tegib, g'olib kela olmasa raqib bilan kuch sinashish navbatini o'ziga berishni talab qiladi. "Alpomish" dostonidagi bu kabi lavhalar davlatni boshqarish oson ish emasligini qayta-qayta ta'kidlash uchun kiritilgandek tuyiladi. Dostonning birinchi qismi asarni ijod qilgan ajdodlarimiz tomonidan qo'yilgan dastlabki dovonni egallash bilan belgilanadi. Ya'ni Alpomish Boysun-Qo'ng'iro't aholisini bir davlat chegarasida boshqarishni niyat qildi va bu niyatiga Qalmoqqa ko'chib ketgan yurtdoshlarini qaytarish bilan erishdi.

Qadimgi zamonlarda biron yurt haqiqiy ma'noda mustaqil hisoblanishi uchun uning tasarrufida qaysidir mamlakat bo'lishi shart hisoblangan ekan. Bu masala mutlaqo bosqinchilik bilan bog'lanmagan. Go'ro'g'li turkumi dostonlarida Chambilga hujum qilgan podshohlar keyinchalik Go'ro'g'liga qaram bo'lganiga ko'p marta ishonch hosil qilganmiz. "Alpomish"da ham o'xshash holat ro'y beradi. Hakimbek Surxayil kampirni, Toychixonni o'ldiradi, Kayqubodni Tavkaga uylantiradi, Qalmoq yurtida Kayqubod Alpomishni zindonga tashlash hiylasini o'ylab topadi, bu yerga o'z odamini podshoh qiladi. Ikkinchi safari ham g'alaba bilan yakunlanadi. Natijada, qadimgi tushunchalar asosida Boysun-Qo'ng'iro't mustaqilligini ta'minlagan bo'ladi. Dono xalqimizning har bir tadbiriga ana shunday bir qarashda ko'zga ko'rinmaydigan yechimlar vositasida hayotiy muammolarni hal qilish mahoratiga qoyil qolish kerak.

Bugungi yosh avlodga xalq dostonlarini to'la-to'kis yetkazib berishda Yangi O'zbekistonda bir qator amaliy ishlar bajarilmoqda. Jumladan: O'zbekiston Respublikasi prezidenti [Sh. Mirziyoyev] 2019-yil 14-mayda "Baxshichilik san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4320-sonli qarorini imzoladi. Qarorda Respublika Baxshichilik san'ati markazi va baxshichilik san'atini rivojlantirish jamg'armasini tashkil etish bo'yicha vazifalari quyidagicha belgilandi.

"-baxshichilik san'atining ilmiy-nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganish va mustahkamlash;

- sohada shakllangan ijodiy maktablarning o'ziga xos ijro uslublari, «ustoz–shogird» an'analarini qayta tiklash va rivojlantirish;

- baxshi-shoirilar, folklorshunos olimlar, o'qituvchi va mutaxassislarning ijodiy va ilmiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash;

- madaniyat markazlari, bolalar musiqa va san'at maktablari va boshqa ta'lim muassasalari qoshida baxshichilik san'ati to'garaklarini tashkil etish;

- baxshi-shoirilar ijodiga keng yo'l ochib berish, ommaviy bayramlar va madaniy tadbirlarda ularning faol ishtirokini ta'minlash;

– baxshichilik san'atining sara namunalarini to'plash va fondini yaratish, ularning audio va video variantlarini ko'paytirish, bu sohani yurtimizda va dunyoda keng targ'ib etish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, televideniye va Internet imkoniyatlaridan samarali foydalanish;

– baxshichilik san'ati yo'nalishida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, bu borada o'zaro tajriba almashishni yo'lga qo'yish, jumladan, turli xalqaro anjumanlar va tanlovlar, kontsertlar va mahorat darslarini tashkil etish.

Jamg'armaning asosiy vazifalari etib quyidagilar:

– moliyaviy va tashkiliy yo'nalishlarda kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish asosida baxshichilik san'atini yanada rivojlantirishga ko'maklashish;

– mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan baxshi-shoir, oqin va jirovlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash;

– Madaniyat vazirligi tizimidagi muassasalarni baxshichilik san'atiga oid zarur adabiyotlar, o'quv qo'llanmalar va davriy nashrlar bilan ta'minlash;

– madaniyat va san'at muassasalari qoshidagi baxshichilik to'garaklarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni zarur cholg'ular va jihozlar bilan ta'minlash;

– baxshichilik san'ati bilan bog'liq ilmiy-tadqiqotlar, nashr ishlari hamda kompleks ilmiy ekspeditsiyalarni moliyalashtirish;

– baxshichilik san'atiga doir homiylikni rivojlantirish, sohaga xorijiy sarmoya va grantlarni jalb etish;

– qonunchilikda belgilangan manbalardan tushadigan mablag'larni jamg'arish, ulardan maqsadli va samarali foydalanishni ta'minlash".

Qaror mazmunidan kelib chiqib shuni aytmochimizki xalqimizning yuksak ma'naviy boyligi bo'lgan dostonlarni bugungi zamonaviy ta'lim vositalari va metodlardan foydalanib yosh avlodga yetkazib berish asosiy vazifalarimizdan biri bo'lishi lozim.

Xulosa o'rnida, xalqimiz og'zaki ijodining davlat maqomida e'zozlanishini O'zbekistonning mustaqillikka erishishining ijobiy natijasi sifatida baholash mumkin. Yurtimiz barkamol avlodini xalq og'zaki ijodidan mukammal ma'lumotga ega bo'lmagan holda tasavvur qilib bo'lmaydi. Chunki og'zaki ijod dostonlarida vatanga xiyonat qilgandan ko'ra o'limni afzal bilgan Ravshan, butun harakatini parchalangan yurtini birlashtirishga bag'ishlagan Alpomish, o'z Vatanini ichki va tashqi dushmanlardan himoya qilgan Go'ro'g'li, oilasini muqaddas bilgan Kuntug'mish madh etiladi. O'zbekning butun fazilati, falsafasi, donoligi, dunyoqarashi, oliy himmatliligi, turli hayotiy vaziyatlarga munosabati maqollarda aks etgan. Insondagi mehnatga muhabbat, ishq tuyg'ulari qo'shiqlarda eng go'zal ichki kechinmalar sifatida ifodalangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alpomish dostoni kitobi. [Aytuvchi Fozil Yo'ldosh o'g'li, Yozib oluvchi Maxmud Zrifov. T.: 1998 y.].

2. 2019-yilning 10–15-aprel Xalqaro Bahshichilik san'ati festivalining" tantanali ochilish marosimida so'zlagan nutqi. [Sh. Mirziyoyev 2019 y.].

3. 2019-yil 14-mayda "Baxshichilik san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4320-sonli qarori. [Sh. Mirziyoyev 2019 y.].

4. "O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi". [Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. T.: 1990.].

5. "O'zbek xalq og'zaki poetik Ijod" [Razzokov X va bosh. – T.: 1998 y.].